

Ιερός Ναός Παναγίας Φανερωμένης

Η πιο ιστορική εκκλησία της Λευκωσίας

Ο μεγαλύτερος σε μέγεθος ορθόδοξος ναός στην εντός τειχών Λευκωσία είναι αυτός της Παναγίας της Φανερωμένης. Τα εγκαίνια του ναού έγιναν πριν από 100 χρόνια, στις 5 Ιουνίου του 1911, από τον Αρχιεπίσκοπο Κύπρου Κύριλλο Β΄ (1909-1916). Για να τιμηθεί η επέτειος αυτή, έχουν προγραμματιστεί για φέτος διάφορες εκδηλώσεις. ΓΡΑΦΕΙ Ο ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

Η εβδομαδιαία εφημερίδα «Κυπριακός Φύλαξ» έγραψε το 1911 ότι η τελετή των εγκαινίων του ναού της Φανερωμένης κρατήθηκε σε πολύ τυπικά πλαίσια στην παρουσία τριών χιλιάδων περίπου πιστών. Η εφημερίδα αναφέρει ότι ο ναός ήταν αποπερατωμένος 30 χρόνια προηγουμένως και χρησιμοποιείτο σε πολλές λειτουργικές τελετές χωρίς κανένας να υποψιάζεται ότι δεν ήταν εγκαινιασμένος! Χαρακτηρίζει το ναό «εύπορον», ενώ σημειώνει ότι τα εγκαινία έγιναν βράδυ Σαββάτου προς Κυριακή (4 προς 5 Ιουνίου με το παλιό Ιουλιανό Ημερολόγιο). Πληροφορίες για την ευρωστία και τα περιουσιακά της εκκλησίας της Φανερωμένης δίνει και ο Κεβόρκ Κ. Κεσισιάν στο βιβλίο του «Λευκωσία, η πρωτεύουσα της Κύπρου άλλοτε και τώρα» (έκδοση 1989): «Είναι ιδιο-

κτήτης [η εκκλησία] καταστημάτων, γραφείων και άλλων ακινήτων, από τα οποία το πιο σημαντικό είναι το μεγάλο τετράγωνο καταστημάτων και γραφείων της οδού Λήδρας, Λιπέρτη, Φανερωμένης και Νικοκλή. Στην εκκλησία ανήκουν επίσης το Γυναικοπάζαρο και το κτίριο που είναι γνωστό ως Εμπορική Λέσχη. Πρόσφατα κατεδαφίστηκαν τα παλιά καταστήματα και γραφεία που έδωσαν νέα όψη σ' ολόκληρη την περιοχή. Η εκκλησία είναι μεγάλη ευεργέτις, ενισχύοντας οικονομικά ευαγή ιδρύματα. Διαθέτει την πλουσιότερη δημόσια βιβλιοθήκη του νησιού, γνωστή για τα Τμήματα Βυζαντινών και Κυπριακών Σπουδών. Η βιβλιοθήκη αυτή στεγάζεται στον πρώτο όροφο του κτιρίου Φανερωμένης, στην άλλη πλευρά του δρόμου. Κατόπιν συμφωνίας που έγινε μεταξύ Επιτροπής της Εκ-

1. Φωτογραφία της εκκλησίας με το παλιό καμπαναριό και πριν την ανέγερση του Μουσουλίου (Ayedissian bros, από το αρχείο του Λεβέντειου Μουσείου). 2. Το φημισμένο Γυναικοπάζαρο, όπως λειτουργούσε από το 1928 μέχρι το 1955, στο χώρο που είχε παραχωρήσει η Φανερωμένη (οι φωτογραφίες είναι από το αρχείο της εκκλησίας).

κλησίας Φανερωμένης και του Αρχιεπισκόπου Χρυσόστομου Α΄, τα βιβλία της βιβλιοθήκης, που περιλαμβάνουν επίσης παλιούς τόμους κυπριακών εφημερίδων, μεταφέρθηκαν στη Βιβλιοθήκη Μακάριος Γ΄ για ασφαλή φύλαξη και χρήση από το κοινό. Τα βιβλία εξακολουθούν να ανήκουν στη βιβλιοθήκη Φανερωμένης».

Η Αγνή Μ. Μιχαηλίδη, στο βιβλίο της «Χώρα, η παλιά Λευκωσία» (έκδοση 1977), επιβεβαιώνει: «Είναι χωρίς αμφιβολία η πλουσιότερη εκκλησία, γεγονός που δεν περνά απαρατήρητο. Επειδή είναι η μεγαλύτερη και κεντρικότερη εκκλησία, επεκράτησε να γίνονται σ' αυτή, αντί στον καθεδρικό ναό, οι μεγάλες εθνικές τελετές. Από τον περασμένο αιώνα ήταν συνήθεια να λειτουργεί στη Φανερωμένη, την Τρίτη του Πάσχα, ο Αρχιεπίσκοπος».

Για το Γυναικοπάζαρο, στο οποίο αναφέρεται και ο Κεσισιάν, η Αγνή Μ. Μιχαηλίδη αναφέρει ότι κατά το 1928 η εκκλησία Φανερωμένης, στην προσπάθεια να βοηθήσει στη βελτίωση του Γυναικοπάζαρου, διασκεύασε έναν υπαίθριο χώρο πλάι στην Εμπορική Λέσχη, σε ένα μεγάλο υπόστεγο με γυάλινους θόλους. Στο χώρο αυτό, το Γυναικοπάζαρο λειτουργούσε κάθε Παρασκευή μέχρι το 1955. Σήμερα, στο χώρο αυτό υπάρχουν κτίρια που ανήκουν στο ναό.

Ιστορία

Από έκδοση του ναού Φανερωμένης (2002, Νικόλαου Χρ. Παναγή Πρωτοπρεσβύτερου, προϊσταμένου του ναού), μαθαίνουμε ότι στο χώρο που είναι κτισμένος ο ναός υπήρχε, τα μεσαιωνικά χρόνια, ορθόδοξο γυναικείο μοναστήρι (ήταν ένα από τα τέσ-

Ο ναός συνδέεται με τα σημαντικά γεγονότα της νεότερης εκκλησιαστικής και εθνικής ζωής της Κύπρου, και κυρίως της Λευκωσίας

σερα ορθόδοξα γυναικεία μοναστήρια της Λευκωσίας –τα άλλα ήταν: Παλλουριώτισσας, Μακεδονίτισσας και των Αγίων Πάντων) και οι μοναχές του ήταν υφάντριες μεταξωτών. Το μοναστήρι πιθανότατα να διαλύθηκε μετά την κατάληψη της Λευκωσίας από τους Τούρκους το 1571 και ο ναός του μετατράπηκε σε ενοριακό. Η παράδοση αναφέρει ότι οι Τούρκοι επιχείρησαν να μετατρέψουν το ναό σε τζαμί. Εγκατέλειψαν όμως την προσπάθειά τους, γιατί οι ιμάμηδες που τοποθετούνταν πέθαιναν σε σύντομο χρονικό διάστημα από την ανάληψη των καθηκόντων τους. Αξίζει να σημειωθεί η προσπάθεια του Τούρκου Διοικητή της Κύπρου Κουτσιούκ Μεχμέτ Πασά, το 1821, να μετατρέψει σε τζαμί την εκκλησία, την οποία εμπόδιζε με θαυματουργή επέμβαση η Παναγία.

Ο προηγούμενος ναός κτίστηκε το 1715 όπως αναφέρει μαρμάρινη επιγραφή. Ο λόγιος Αρχιμανδρίτης Κυπριανός (18ος αι.) περιλαμβάνει τη Φανερωμένη ανάμεσα στις εννέα ορθόδοξες εκκλησίες της Λευκωσίας και τη θεωρεί «αρχαία και παλαιωτάτην». Με τη σημερινή μορφή της κτίστηκε το 1872-73.

Ο ναός αφιερώθηκε στην Παναγία Φανερωμένη, γιατί σύμφωνα με την παράδοση, η εικόνα φανερώθηκε (βρέθηκε) στα ερείπια του ναού, όταν αυτός είχε καταστραφεί κάποτε. Γύρω από το ναό υπάρχουν

Η Εικόνα της Παναγίας Φανερωμένης

Η θαυματουργός εικόνα της Παναγίας Φανερωμένης χρονολογείται στον 14ο αιώνα. Ήταν παλλάδιο της άλλοτε μονής της Παναγίας Φανερωμένης και απεικονίζει την Παναγία στον τύπο της Οδηγήτριας. Δεξιά και αριστερά, σε πλαίσιο, εικονίζονται οι έξι άγιοι υμνογράφοι που ύμνησαν τη Θεοτόκο. Σύμφωνα με επιγραφές που φέρει η εικόνα θεωρείτο βροχοποιός. Η εικόνα φυλάσσεται εντός του Ιερού Βήματος και εκτίθεται στον κυρίως ναό για προσκύνηση κατά τις θεομητορικές γιορτές. Στο εικονοστάσιο βρίσκεται αντίγραφο της εικόνας, έργο του 1924 του ζωγράφου Αδαμάντιου Διαμαντή. Η εικόνα αυτή είναι καλυμμένη με αργυρεπίχρσο κάλυμμα που κατασκευάστηκε το 1751 από το χρυσοχόο Χατζηλογή.

Μια άλλη σημαντική εικόνα (του 1848) είναι αφιερωμένη στα Άγια Πάθη. Στο κάτω μέρος της εικόνας αυτής υπάρχει ειδική θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τεμάχιο του Τιμίου Ξύλου και τεμάχια λειψάνων των Αγίου Παντελεήμονα, Αγίου Ιακώβου του Πέρσου, Αγίας Παρασκευής, Αγίου Χαραλάμπους και Αγίου Γεωργίου.

Βρετανοί στρατιώτες τοποθετούν, το καλοκαίρι του 1958, συρματοπλέγματα στην εκκλησία Φανερωμένης για να χωρίσουν τον ελληνικό από τον τουρκικό τομέα της Λευκωσίας (φωτο Φ. Παρπαϊρης, αρχείο Άντη Ροδίτη).

Η επτακάνδυλος

Η επτακάνδυλος τριφουρένια (το τριφούρι είναι παραδοσιακή τεχνική κατασκευής κοσμημάτων) ασπυμένα κανδήλα, που είναι κρεμασμένα στο μέσο του ναού, κατασκευάστηκε το 1856 με χρήματα που λήφθηκαν από το ασήμι που χάρισε ο Κουτσιούκ Μεχμέτ Πασάς στο ναό, μετά τη θαυματουργική επέμβαση της Παναγίας που τον εμπόδισε να μετατρέψει το ναό σε τζαμί. Είναι έργο του χρυσοχόου Χατζηγιωάννη Ττερζίπασι Γ. Ελευθεριάδη.

Φωτογραφία του 1945 (Mangoian bros, από το αρχείο του Λεβέντειου Μουσείου).

υδροροές, θαυμάσιας τέχνης που κατασκευάστηκαν από Κύπριους λιθογλύπτες. Οι υδροροές απεικονίζουν συγκεκριμένους συμβολισμούς με μορφές ανθρώπων και ζώων και παίρνουν τη θεματογραφία τους από τα γοτθικά μνημεία της Κύπρου.

Το σημερινό κωδωνοστάσιο (με τρεις καμπάνες αγγλικής κατασκευής) του ναού κτίστηκε το 1938 από τον Καϊμακλιώτη εργολάβο Γιώργο Κουρσουμπά με σχέδια του Θ. Φωτιάδη. Η πρώτη καμπάνα του ναού, μετά την κατάληψη της Λευκωσίας από τους Τούρκους το 1571, αγοράστηκε το 1857, ενώ το 1918 είχε τοποθετηθεί άλλη.

Το εσωτερικό

Οι λίγες τοιχογραφίες που κοσμούν το ναό είναι εξαιρετικής ζωγραφικής τέχνης του Κύπριου ζωγράφου Ιωάννη Κισσόνηρη και χρονολογούνται από το 1929. Στον τρούλο απεικονίζονται στο κέντρο ο Θεός Πατήρ Παντοκράτωρ, στον κύλινδρο του τρούλου προφήτες και στα τρίγωνα του τρούλου οι τέσσερις Ευαγγελιστές. Στην κόγχη του ιερού Βήματος είναι ζωγραφισμένη η Παναγία Πλατυτέρα των Ουρανών στον τύπο της Παναγίας της Βλαχερνίτισσας. Το εικονοστάσιο του ναού είναι ξυλόγλυπτο και επι-

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Ο ναός πανηγυρίζει την 25η Μαρτίου, εορτή του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, και την 28η Οκτωβρίου, εορτή της Αγίας Σκέπης.

Εφημέριοι: Οικον. Romeo Achivei (τηλ: 99594394), Οικον. Χαράλαμπος Ζούμος (τηλ: 22832389) και Οικον. Παναγιώτης Φλουρής (τηλ: 22353316).

Ψάλτες: Δημήτριος Ιεροδιακόνου, Ανδρέας Κουκκίδης και Φοίβος Μελωδίας.

Τηλέφωνο ναού: 22673296.

χρυσωμένο. Έχει παραστάσεις από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη και χρονολογείται στον 18ο-19ο αιώνα. Οι εικόνες που βρίσκονται τοποθετημένες στο εικονοστάσιο χρονολογούνται από το 16ο αιώνα μέχρι τον 20ο αιώνα. Οι περισσότερες εικόνες είναι καλυμμένες με αργυρές επενδύσεις, έργα του χρυσοχόου Πολύβιου Κόλοκου.

Παρθεναγωγείο

Στην ανατολική πλευρά του ναού, βρίσκεται το σχολείο Φανερωμένης, γνωστό ως «Παρθεναγωγείο Φανερωμένης». Κτίστηκε από την εκκλησία το 1925 σε ιδιόκτητη γη και ανακαινίσθηκε πλήρως το 2001. Εί-

ναι νεοκλασικού ρυθμού και η πρόσοψή του μιμείται αρχαίο ελληνικό ναό. Στο κτίριο στεγάζονται σήμερα το Δημοτικό και το Γυμνάσιο Φανερωμένης.

Βιβλιοθήκη

Είναι ένα από τα σημαντικότερα κτίρια της πόλης και βρίσκεται λίγα μέτρα βορειοδυτικά του ναού. Η Βιβλιοθήκη Φανερωμένης λειτούργησε το 1934. Σήμερα το περιεχόμενο της Βιβλιοθήκης έχει μεταφερθεί και στεγάζεται στο Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ στην Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου. Ο χώρος της βιβλιοθήκης χρησιμοποιείται πλέον από την Κρατική Βιβλιοθήκη.

Μαυσωλείο Κυπρίων Εθνομαρτύρων

Στο προαύλιο της εκκλησίας, υπάρχει μνημείο, σε υπόγειο χώρο του οποίου φυλάσσονται τα λείψανα των σφαιγιασθέντων από τους Τούρκους κατά τα τραγικά γεγονότα της 9ης Ιουλίου 1821. Μεταξύ αυτών είναι τα οστά των εθνομαρτύρων Αρχιεπισκόπου Κύπρου Κυπριανού, των Μητροπολιτών Πάφου Χρύσανθου, Κιτίου Μελετίου, Κυρηνείας Λαυρεντίου, καθώς και άλλων προκρίτων, κληρικών και λαϊκών. Σαράντα μέρες πριν, το Μάιο του 1821, οι Τούρκοι σφάγιασαν και τον προϊστάμενο του ναού Φανερωμένης, Οικονόμο Λεόντιο.

Στο Μαυσωλείο φυλάσσονται επίσης και τα οστά του αγωνιστή προϊσταμένου του ναού, Οικονόμου Διονυσίου Κυκκώτη, μετέπειτα Επισκόπου Μαρεώτιδος, τα οποία τοποθετήθηκαν στην υπόγεια αίθουσα του Μαυσωλείου το 1981.

Ο Διονύσιος Κυκκώτης είχε πρωτοστατήσει στην εξέγερση των Ελλήνων Κυπρίων κατά της Αγγλοκρατίας τον Οκτώβριο του 1931 (Οκτωβριανά), οπότε και απελάθηκε από τους Άγγλους και πέθανε στην εξορία.

Το μνημείο, κατασκευασμένο από μάρμαρο Πεντέλης, είναι έργο του Αθηναίου γλύπτη Γεώργιου Δημητριάδη (με συνεργάτες τους Σίμο Μενάνδρου, Νίκο Καταλάνο και Φίλιο Ζανέτο), αποπερατώθηκε το 1930 και το ίδιο έτος, στις 9 Ιουλίου, έγιναν τα αποκαλυπτήριά του.

Φέτος, ο ναός της Φανερωμένης τιμά τη συμπλήρωση 200 χρόνων από την ανάρρηση του Κυπριανού στον αρχιεπισκοπικό θρόνο της Εκκλησίας της Κύπρου και 190 χρόνων από τον υπέρ πίστεως και πατρίδος θάνατό του, με αναμνηστική έκδοση ημερολογίου για το 2011.

